

*Аналітична записка
Серія «Гуманітарний розвиток», № 4, 2019*

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

С. І. Здіорук, к. філос. н., доцент, засл. діяч н. т.,
провідний науковий співробітник відділу гуманітарної політики
Національного інституту стратегічних досліджень

В аналітичній записці розглянута необхідність модернізації відносин Української Держави й релігійних організацій у контексті євроінтеграційних прагнень. Висловлені пропозиції щодо законодавчого забезпечення цих відносин, зокрема, тих, що стосуються діяльності військових капеланів у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Висновки та рекомендації

Відносини між Українською Державою та релігійними організаціями поступово відходять від пострадянських форм. У своїх пропозиціях щодо модернізації правових механізмів регулювання цих відносин виходимо з того, що жодна європейська система державно-церковних відносин не є досконалою, і не може бути автентично перенесена в українську реальність. Подальше вдосконалення політики щодо свободи совісті в Україні потребує вирішення низки завдань, як організаційного, так і правового характеру.

Наприклад, активізація співпраці з арміями країн-членів НАТО, яка потрібна для зміцнення національної безпеки, виявляє необхідність запровадження військово-капеланських служб. Водночас такі служби в арміях іноземних країн і характер виконуваних ними завдань свідчать про те, що вони не тільки задовольняють релігійні потреби, але й включені в систему психологічно-бойової підготовки військ та ідеологічного впливу на весь особовий склад, незалежно від релігійної орієнтації кожного воїна.

Інший аспект – це зміцнення міжнародного авторитету та впливу України у світі. Тут необхідно використовувати всі засоби та інструменти впливу, в тому числі набуту міжнародну правосуб'єктність Православної Церкви України та інших релігійних організацій, як це роблять усі держави світу.

З огляду на викладене вище в рамках державної політики щодо релігійної сфери у контексті євроінтеграції доцільно здійснити такі заходи:

1. Кабінету Міністрів України:

– створити міжвідомчу робочу групу для вироблення консолідованого проєкту Закону України «Про службу військових капеланів у Збройних Силах, Національній гвардії та інших військових формуваннях України», де буде враховано позитивний український та іноземний досвід.

2. Верховній Раді України:

– для правового забезпечення організації служби військових капеланів у Воєнній організації України прийняти Закон України «Про службу військових капеланів у Збройних Силах, Національній гвардії та інших військових формуваннях України» і відповідні зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

3. Міністерству закордонних справ України:

– сприяти вступу Православної Церкви України та інших українських Церков до Всесвітньої ради Церков (членами якої є 348 церков, що представляють близько 450 млн. вірян різних деномінацій) та Конференції європейських Церков (членами якої є 125 церков, що є переважною більшістю церков у Європі);

– розвивати активну співпрацю в усьому спектрі державно-церковних і культурно-релігійних відносин зі світовими релігійними центрами, а особливо з Ватиканом та Вселенською Патріархією.

Сучасний стан і проблеми.

Європейська інтеграція України покликана до модернізації різні сектори національного життя. Сучасні обставини наполегливо диктують необхідність удосконалення, як суто військових складників Української Армії, так і створення ефективних інституцій та механізмів забезпечення морально-психологічного здоров'я і бойового духу українських воїнів. Розбудова Збройних Сил України передбачає формування системи відповідної гуманітарної політики, зокрема, виховної роботи військовослужбовців, реабілітацію після бойових психічних травм тощо.

Служба військових капеланів у збройних силах різних держав має вельми тривалу історію і нею накопичено великий та різноманітний досвід. Розглянемо найхарактерніші приклади виховної роботи, спрямованої на зміцнення бойового духу та морально-психологічного стану воїнів.

У збройних силах іноземних держав військові капелани виконують подвійну функцію – забезпечують військовослужбовцям реалізацію їхніх релігійних потреб, а також консультують командирів із питань морально-психологічного стану військ. *Релігійну просвіту серед особового складу сучасні військові спеціалісти розглядають як одну з форм пом'якшення психологічної напруги, пов'язаної з функціонуванням складної армійської системи «військовослужбовець-воєннотехнічний комплекс».*

У новому часі інститут капеланів, наприклад, у збройних силах США існує вже майже 245 років – з 1775 року, коли Конгрес затвердив нові статuti армії країни. Але організаційно капеланська служба остаточно сформувалася наприкінці Першої світової війни. У 1918 році був прийнятий закон, який встановив квоту

служителів церкви в ЗС – 1 капелан на 1200 військовослужбовців, і на кожний військовий округ ще 20 церковнослужителів¹.

Оскільки там військовий капелан – повний душпастир і повний воїн, то з огляду на це, кожний апробований церквою і прийнятий у збройні сили **кандидат має пройти звичайний військовий вишкіл**, не менше 3-х місяців, щоб краще розуміти життя і вояцьку долю своїх підопічних військових. Загальний термін навчання залежно від роду військ – 6-9 місяців. Після закінчення складаються іспити, і при позитивному результаті присвоюється чин «лейтенанта служби військових капеланів».

Поряд із вивченням особливостей релігійної діяльності у ЗС слухачі засвоюють основи військового мистецтва, навички володіння зброєю та військовою технікою. Вони навчені володіти всією зброєю даної частини, але не мають права її при собі носити чи застосовувати. Таким самим міжнародним приписам підлягають військові лікарі, згідно з вимогами міжнародних Женевських конвенцій.

На капеланську службу покладено також обов'язки патріотичного виховання. Так, при оформленні військових храмів обов'язковим є **наявність національного прапора країни, прапорів частин і з'єднань.** В основі роботи капеланів лежать зусилля **виробити в особового складу чуття солідарності** як всередині армії США, так і щодо військовослужбовців армій інших країн (перш за все мається на увазі НАТО). Солдат армії США, виконуючи поставлені перед ним завдання в будь-якій точці світу, повинен вважати, що таким чином він не лише забезпечує захист національних інтересів, а насамперед захищає демократію і свободу. Отже капелан ЗС США є значною мірою суб'єктом соціально-гуманітарної політики держави в армії. Неодноразово на капеланів покладалась завдання: щодо вирішення расових протиріч в армії (кінець 1960-х — початок 1970-х рр.); боротьба з наркоманією та алкоголізмом, особливо після війни у В'єтнамі (70-ті роки) тощо.

У бойовій обстановці на капелана покладається вирішення таких завдань: моральна та духовна підтримка воюючих, поранених, помираючих та

¹ Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECNAV INST 5430. - N. Y. : S. n., 1984. - 12 p.

військовополонених, допомога медикам в наданні першої допомоги пораненим, їх евакуації, проведення богослужб та похоронів. Згідно з існуючими правилами, **капелани працюють у підрозділах, що діють на передньому краї, якнайближче до лінії вогню.**

Російська агресія актуалізувала невідкладне реформування Збройних Сил та інших військових формувань України. Їхня модернізація потребує не лише структурних змін військового управління, застосування стандартів НАТО в переозброєнні, але й **створення якісно нових умов для військово-гуманітарної та психологічно-бойової підготовки військовослужбовців.** Особливістю цього процесу є те, що серед особового складу українських збройних формувань значно збільшилась кількість віруючих військовослужбовців, що породило необхідність подальшого вдосконалення системної роботи з особовим складом та пошук ефективних форм і методів для підготовки його до виконання службово-бойових завдань. **В умовах війни з Росією капелани вже зайняли специфічне місце у військових формуваннях України, опікуючись військовослужбовцями на фронті та допомагаючи мінімізувати бойові психічні травми в учасників АТО та ООС.**

Демократизація українського суспільства дозволяє проводити організацію взаємодії органів виховної роботи армійських, Національної гвардії та Прикордонних військ України з релігійними організаціями шляхом використання різних варіантів нештатного духовно-релігійного обслуговування віруючих військовослужбовців. Але **розв'язати поточні проблеми співпраці Воєнної організації України з українськими церквами, а тим паче забезпечити сталі партнерські відносини на довготривалу перспективу можна лише з прийняттям Закону України «Про Службу військових капеланів у Збройних Силах, Національній гвардії та інших військових формуваннях України» і відповідних змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»,** що надійно зміцнить правові засади співпраці Української Держави і Українських Церков на ниві духовної опіки військовослужбовців.

Нині основним документом, що легалізує службу військових капеланів, є лише Розпорядження Кабінету Міністрів України². Цього вельми недостатньо для

² Розпорядження Кабінету Міністрів України № 677-р від 2 липня 2014 р. «Про службу військового

реалізації абсолютно необхідної системи морально-бойового забезпечення українських військ засобами військово-капеланської служби.

Констатуючи певний поступ у практичній взаємодії військових формувань та релігійних організацій **не можна оминати низку викликів і загрозливих тенденцій**. Зокрема, як показує аналіз діяльності церков, вони не сприяють зміцненню толерантності та співпраці внаслідок конфліктів між собою³. **Особливо вирізняється деструктивна антиукраїнська діяльність Московського патріархату**, як безпосередньо, так і використовуючи розгалужену мережу УПЦ (МП). І це не випадково, адже саме Московський патріархат є ідеологічним та організаційним осердям проекту «руській мір»⁴.

Подібні діяння УПЦ (МП) вочевидь зумовлені ще й тим, що саме **Московський патріархат має підписані угоди з Міністерством оборони РФ, МВС РФ, ФСБ, Федеральною прикордонною службою, ФАПСІ, Головним управлінням козацьких військ при Президентові РФ, Міністерством освіти РФ та іншими державними установами Росії⁵, що зобов'язує його працювати в руслі інтересів держави-агресора**.

Окрім того необхідно врахувати, що ті ж **військові капелани** безпосередньо або опосередковано, через підопічних військовослужбовців, **матимуть доступ до військових і державних таємниць, до стратегічних і оперативно-тактичних планів воєнного командування** тощо. Неважко спрогнозувати кому дехто з них буде доповідати про ці відомості.

Все це значною мірою може впливати не лише на стан духовно-ціннісних орієнтацій українських військовослужбовців, а й прямо **підривати боєдатність військ**. Саме **тому необхідно щоби релігійне виховання було складовою цілісної системи бойової і морально-психологічної підготовки військовослужбовців та**

духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80>

³ Держава і церква в Україні-2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин (інформаційні матеріали). – С.23 та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf

⁴ Україна та проект "русского мира". Аналітична доповідь. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1594/>

⁵ Соглашения РПЦ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libelli.ru/athe_act/aggreem.htm; Договор "О сотрудничестве Министерства образования Российской Федерации и Московской патриархии Русской Православной Церкви" г. Москва, 2 августа 1999 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://humanism.al.ru/ru/articles.phtml?num=000019>; РПЦ ФСБ МП. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://retrans.in.ua/%D1%80%D0%BF%D1%86-%D1%84%D1%81%D0%B1-%D0%BC%D0%BF/>

підпорядковане основному завданню – підтриманню високого духовно-патріотичного й бойового потенціалу військ. Це особливо важливо для України нині на шляху адаптації до стандартів НАТО. Адже запроваджується нове розуміння ролі та місця армії в демократичній державі.

Міністерству оборони, командуванню Національної гвардії, Адміністрації Державної прикордонної служби України священиків чи пасторів, які будуть рекомендовані релігійними організаціями до капеланської служби у військових формуваннях, **необхідно підготувати за спеціальними програмами** (перелік дисциплін наведено нижче у *Додатку*), і тільки після того їх можна буде атестувати для допуску до служби військовими капеланами у Збройних Силах та інших військових формуваннях України.

ДОДАТОК

Перелік дисциплін, що пропонуються для вивчення у спеціальному Гуманітарному центрі Міністерства оборони України священникам або пасторам, які за рекомендацією релігійних організацій могли би здійснювати душпастирську опіку українських військовослужбовців, а з часом стати кандидатами для Служби військових капеланів України.

1. Конституція України.
2. Основи держави і права.
3. Відносини держави і релігійних організацій в Україні.
4. Світовий досвід сучасних відносин держави і релігійних організацій.
5. Історія служби військових капеланів в Українських землях.
6. Порівняльний аналіз досвіду капеланської служби в арміях світу.
7. Законодавство України і норми міжнародного права щодо свободи совісті та свободи релігії.
8. Історія України.
9. Історія Українського Війська.
10. Історія Українських Церков.
11. Філософська пропедевтика.
12. Філософська антропологія.
13. Основи політології.
14. Теорія й історія культури.
15. Етнологія релігії.
16. Основи психології та педагогіки.
17. Основи соціології.
18. Релігійне мистецтво.
19. Панорама сучасного релігійного життя в Україні та світі.
20. Загальна та спеціальна військова підготовка.
21. Основи першої медичної допомоги.